

Obraz „Posledný súd“ Hansa Memlinga svojim naturálnym eschatologickým odkazom v minulosti úspešne privádzal hriešnikov k pokániu

Branislav Krasnovský

8. marca 2024 ✝ Cirkev Kultúra

K mojim obľúbeným výtvarným dielam patrí aj obraz (triptych) Hansa Memlinga „*Posledný súd*“ z 15. storočia. Nie je to síce to dokonalé a nádherné baroko, ktoré ma „očarilo“ už pred rokmi, ale aj renesančné „katolícke pochmúrno“ vie príjemne potešiť. Možno obraz zaujme aj tých, ktorí si radi predstavujú, že Peklo je prázdne – takže nakoniec možno predsa len zavítajú do spovednice. Peklo totiž nie je prázdne a na obraze Hansa Memlinga, ktorý svoje dielo namaľoval pod odborným dohľadom katolíckych teológov je vidieť, že do Pekla sa môžu dostať aj cirkevní predstavitelia (bližšie na to upozorním v samotnom texte).

Zdroj: wikimedia commons

Pár slov o Hansovi Memlingovi

Holandský maliar Hans Memling (1435 – 1499), s nemeckými koreňmi, patril dlhodobo k najobľúbenejším renesančným maliarom v nemeckom kultúrnom priestore. Vznikali dokonca o ňom aj legendy, podľa jednej z nich bol dôstojníkom v armáde burgundského panovníka Karola Smelého, ktorý utrpel vo vojnách pod burgundskými zástavami ťažké zranenie a len tak-tak ho zachránili v nemocnici v Bruggách (Nemocnica svätého Jána).

Po vyliečení podľa tejto legendy ostal Hans Memling v Bruggách, kde začal maľovať a pomáhať katolíckym kňazom a mníchom i mníškam, ktoré sa v tejto nemocnici starali o chudobných a chorých. Legenda o hrdinskom vojakovi burgundského vojvodu Karola Smelého oslovila romantické cítenie všetkých Nemcov na počiatku 19. storočia, kde začalo silnieť národné hnutie. Nemci dokonca zašli tak ďaleko, že automaticky Hansovi Memlingovi pripisovali množstvo výtvarných diel z nemeckej, holandskej či belgickej oblasti, u ktorých nebolo známe meno autora.

Memlingove maľby sa vyznačujú lyrizmom, čistou a harmonickou farbou a zmyslom pre detail. V niečom pripomína Johanna van Eycka. Memling sa v holandskom a belgickom prostredí presadil, dokonca na

sklonku života patrila v Bruggách k najbohatším občanom mesta a jeho obrazy zdobili mnohé z holandských, belgických a nemeckých katolíckych chrámov.

K jeho najznámejším dielam s náboženskou tematikou patria diela *Posledný súd*, *Mystické manželstvo sv. Kataríny*, *Traja králi*, *Svätý Krištof*, *Madonna s dieťaťom*; je však tiež autorom viacerých obrazov a portrétov svetského charakteru.

Vznik obrazu a jeho pohnuté osudy

Obraz Hansa Memlinga má za sebou ozaj pohnutý osud. Dielo majster namaľoval medzi rokmi 1467 – 1471 na drevenej doske, pričom odborníci spočiatku považovali za autora jedného z bratov van Eyckovcov. Ale v roku 1843 nemecký odborník Heinrich Gustav Hoth správne uviedol, že autorom obrazu je práve Hans Memling. Aj keď spočiatku jeho tézu, najmä v Holandsku a Belgicku, neprijali, neskôr sa s istotou potvrdilo, že Hoth mal pravdu. V súčasnosti sa obraz nachádza v Národnom múzeu v poľskom meste Gdansk.

Toto dielo nebolo namaľované pre žiadneho poľského šľachtica. Jeho majiteľom bol mediciovský bankár Jacopo Tani, ktorý viedol pobočku mediciovskej banky v Bruggách. Obraz si chcel odviesť so sebou do Talianska a vystaviť ho v rodinnej kaplnke San Michele v kostole San Bartolomeo v Badia Fiesolana neďaleko Florencie, kde mal svoje sídlo. Stalo sa však niečo, s čím florentský bankár Jacopo Tani nerátal.

V Bruggách v roku 1473 naložili obraz na loď, ktorá mala z Baltického mora vyplávať do Atlantiku a odtiaľ cez Gibraltár do Stredozemného mora, priplávať k talianskym brehom a následne do Florencie. Nestalo sa tak. Lode San Matteo sa totiž zmocnili „baltickí piráti“ pod vedením kapitána Paula Benekeho (1430 – 1477).

Paul Beneke prepadával obchodné lode nemeckých a holandských hanzových miest, ohrozoval dokonca aj pobrežie východného Anglicka, pričom potopil aj niekoľko anglických lodí. Jeho vlajkovou loďou bola karaka Peter z Gdanska, s ktorou zajal galéru San Matteo v apríli 1473, na palube ktorej, ako už bolo povedané vyššie, bol aj obraz Hansa Memlinga, ale tiež tovar vo vtedajšej hodnote za vyše 60-tisíc libier. Memlingov obraz následne s veľkou slávou uložili v Bazilike Blahoslavennej Panny Márie v Gdansku, v tom čase nemecké mesto. Nemci odmietli, napriek protestom florentského bankára Jacopa Taniho, obraz vrátiť a tak ostal v gdanskej bazilike až do roku 1807.

Bazilika Blahoslavennej Panny Márie v Gdansku

zdroj: wikimedia commons

Keď v roku 1807 Napoleon obsadil Poľsko, Francúzi obraz zobrali so sebou ako vojnovú korisť a vystavili ho vo francúzskom Louvri. Po Napoleonovej porážke v roku 1815 získali obraz opäťovne Prusi a uložili ho v Berlíne, odkiaľ sa v roku 1817 vrátil späť do Baziliky Blahoslavennej Panny Márie v Gdansku.

Keď bolo v roku 1945 zrejme, že sovietska armáda vyženie Nemcov z Gdanska, Nemci obraz zabalili a rozhodli sa ho odviesť do dnešného Durínska. V chaose posledných vojnových mesiacov v roku 1943 sa však vagón z obrazom dostal do sovietskych rúk a Sovietsi obraz vzali do Leningradu, kde ho vystavili v známej Ermitáži.

Ako gesto dobrej vôle v roku 1956 vrátili Sovietsi obraz Poliakom a Poliaci následne obraz vystavili v Národnom múzeu vo Varšave. Až v roku 1958 sa obraz vrátil späť do Gdanska, kde ho však nevrátili do Baziliky Blahoslavenej Panny Márie, ale vystavili ho v Gdanskom múzeu. Dnes je originál ukrytý v trezore, vystavená je len jeho kópia.

Opis obrazu

Obraz Hansa Memlinga tvoria tri časti. Najdôležitejšou je stredná, kde sa práve odohráva Posledný súd. Centrom obrazu je sediaci Kristus na zlatom pozadí, sediaci na dúhe s nohami položenými na zemeguli (dúha je symbolom Božej zmluvy s ľuďmi po potope, sodomiti teda cítia zvrátenú radosť, keď môžu pôvodné kresťanské symboly poškráňať tým, že ich symboliku preberajú).

Vedľa Krista sedia 12 apoštoli, nad ktorými sa vznášajú štyria anjeli, ktorí držia atribúty Kristovho umučenia:

1. stĺp, pri ktorom bol Kristus bičovaný;
2. klnce a kladivo, ktorými ho ukrižovali a kopiju;
3. trňovú korunu, Turínske plátno (podľa niektorých odborníkov šatku sv. Veroniky) a kopiju, ktorou prepichli Kristovi bok;
4. kríž, na ktorom Krista ukrižovali.

Po pravej ruke Krista pri Apoštoloch kľačí Panna Mária, po ľavej ruke Krista pri Apoštoloch kľačí svätý Ján Krstiteľ. Pri Kristovej hlave sa nachádza meč spravodlivosti a ľalia milosrdenstva.

Pod Kristovými nohami letia traja anjeli, ktorí trúbia na trúby Posledného súdu. Štvrtý trúbiaci anjel sa nachádza z pohľadu diváka na pravej strane obrazu nad tými, čo smerujú do Pekla a zatratenia.

Pod Kristovými nohami stojí sv. Michal archanjel, ktorý na váhach spravodlivosti váži duše zosnulých. Okolo neho sa otvárajú hroby a zem vydáva svojich mŕtvych k súdu. Archanjel Michal rozdeľuje strednú časť obrazu na dve časti. Po jeho pravici sa nachádzajú duše tých, ktorí budú spasení, po ľavej strane sa nachádzajú duše tých, ktorí smerujú do zatratenia. Na váhach kľačiaci a modliaci sa kajúcnik so zopätými rukami je florentský bankár Tomasso Portinari, ktorý Memlingovi zaplatil nemalú sumu, len aby sa mohol na obraz dostať.

Po ľavej ruke sv. Michala archanjela sa v strednej časti obrazu nachádzajú tí, ktorí sú zatratení, a medzi nimi sa už objavujú démoni, ktorí zatratených trýznia. Aj zatratení, ktorí vystúpili z hrobov, sú nahí a zúfalo sa zapierajú do pôdy, len aby ich démoni, ktorí sa už objavili aj na zemskom povrchu, nehodili do pekelného otvoru.

Z pohľadu diváka na ľavej bočnej strane od sv. Michala archanjela a nad ním tróniaceho Krista sa nachádzajú tí spravodliví, ktorí budú spasení a ktorí odchádzajú nahí na nebeské schody do Neba, kde ich už víta Apoštol sv. Peter s kľúčmi v ruke. Na schodoch do Neba získavajú odev, do ktorého sa zahalujú a následne vchádzajú do Nebeskej brány a do Nebeskej blaženosti. Len by som rád zdôraznil, že v porovnaní so zatratenými, ktorí sa na obraze nachádzajú po Kristovej lavici, je počet tých, ktorí sa dostávajú do Neba podstatne nižší, ako počet tých, ktorí smerujú do zatratenia.

Z pohľadu diváka na pravej bočnej strane od sv. Michala archanjela a nad ním tróniaceho Krista sa nachádzajú zatratení. Padajú z výšky do pekelných plameňov cez dieru znázornenú v strednej časti obrazu po ľavici sv. Michala archanjela. Už počas pádu na nich útočia démoni a spôsobujú im nekonečnú bolesť.

Dominantou tohto výjavu zatratencov sú traja nahí kňazi či mnísi s vyholenou tonzúrou usporiadaní do trojuholníka, z ktorých dvaja spínajú v zúfalstve ruky k pomyselnéj modlitbe, ktorá im však v tej chvíli už nepomôže.

V Pekle už nemá význam modliť sa – spása už totiž nie je možná. Ešte ako chlapca ma pri pohľade na tento obraz mrazilo, pretože som si nevedel predstaviť, čo také hrozné museli títo kňazi alebo mníši spraviť, keď skončili v Pekle. Teraz si to už predstaviť viem, rovnako ako si to vedia predstaviť aj iní veriaci katolíci.

Viem však aj to, že milostivý Boh si neželá zatratenie hriešnika a do poslednej chvíle existuje možnosť záchrany. No podľa videní viacerých svätcov (napr. svätá Terézia z Avily) v Pekle je plno tých, ktorým sa žiaľ zachrániť nepodarilo. Brachiálna a animálna brutalita démonov je zrejmá, aj keď ešte nedosahuje hrôzostrašnú hĺbkku predstáv pekelných múk z dielne ďalšieho významného holandského maliara Hieronyma Boscha.

Hans Memling sa pri tvorbe svojho obrazu Posledného súdu nechal inšpirovať obrazom Rogiera van der Weydena, ktorý vytvoril ten svoj približne 30 rokov pred Hansom Memlingom.

Koncepcia obrazu a rozdelenie je veľmi podobné, van der Weyden sa inšpiroval rovnakými biblickými motívmi Nového zákona a Jánovej Apokalypsy. V porovnaní s Memlingom však nie je jeho dielo natoľko naturálne tvrdé. Memling si dal naozaj záležať, aby vykreslil des a hrôzu večne odsúdených.

Obraz Posledného súdu Rogiera van der Weydena, ktorým sa Hans Memling inšpiroval

zdroj: wikimedia commons

Ak niekoho, kto dlhodobejšie zanedbával svätú spoveď po prečítaní tohto článku a zhliadnutí Memlingovho obrazu začne ťahať do spovednice, tak budem veľmi rád. Peklo totiž nie je prázdne. Katechizmus katolíckej Cirkvi (KKC 1035, 1056) hovorí v tomto smere úplne jasne:

1035 Učenie Cirkvi potvrdzuje, že jestvuje peklo a že je večné. Duše tých, čo zomierajú v stave smrteľného hriechu, zostupujú hneď po smrti do pekla, kde trpia pekelné muky, „večný oheň“. Hlavný trest pekla spočíva vo večnej odlúčenosti od Boha, lebo jedine v ňom môže mať človek život a blaženosť, pre ktoré bol stvorený a po ktorých túži.

1056 Cirkev podľa Kristovho príkladu varuje veriacich pred smutnou a žalostnou skutočnosťou večnej smrti, ktorá sa volá aj „peklo“.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/obraz-posledny-sud-hansa-memlinga-svojim-naturalnym-eschatologickym-odkazom-v-minulosti-uspesne-privadzal-hriesnikov-k-pokaniu/>